

COMUNICACIÓ

Dr. FRANCESC FORTUNY: *Universals i dret romà*

Hi ha cent anys que capgiren el món llatí; són els que van del 1050 al 1150. Els dos fets històrics que salten a la vista en aquest període són, primer, la resurrecció del *dret romà* per obra dels grans clàssics de l'escola de Bolonya i, segon, l'esfondrament definitiu de les «idees» pitagòriques gregues, ara anomenades «conceptes universals reals». Darrere d'aquests fets, menys sorollós, menys colpidor, però fortíssim, el pas d'una manera agrària i feudal de viure i de veure a una manera mercantil i urbana. Però això deixem-ho per als historiadors d'aquests entorns socio-econòmics i dels fets polítics.

Sugerits ja pel Dr. Forteza, explicitem ara un xic més els dos fets teòrics esmentats i seguim-ne les conseqüències. Hom sent amb prou força la necessitat d'un dret sistemàtic i homogeni perquè a Bolonya s'estudiï, i s'implanti a poc a poc per tot arreu, la legislació de Justinià (Bizanci, s. VII) i els seus complements. El *dret romà* ve a substituir el dret consuetudinari dels enclaus feudals, cada un amb les seves peculiaritats. A Bolonya no sols s'estudien els vells codis bizantins. Especialment s'aprèn a pensar les lleis d'una manera diferent, més general, ben travada, harmònica i, sobretot, altament «abstracta», «formal», sense mirar persones i sense la vella i --en altre temps i lloc-- adequadíssima duplicitat fonamental de privilegis i obligacions, categories que neixen de tenir davant els ulls els subjectes singulars i no l'ordenació social. I, encara més important, ningú no creu que el *dret romà*, iniciat per pagans, tingui origen natural o teològic: no complica instàncies ni lleis. És, simplement, el dret adequat per al món temporal que ha de organitzar, amb vista al bé comú terrenal i d'acord amb aquelles noves realitats ciutadanes i mercantils que fan exclamar a Joaquim de Fiore que l'Esperit ha davallat i ensenya a cadascú què li cal fer. És el dret per a una societat activa i ja no per a una comunitat que recol·lecta.

Aquesta mentalitat jurídica no sols forneix un instrument i un mètode fàcil d'aplicar pels jutges en abundosos tribunals per tota l'extensió de cada regne o principat. Pere Abelard (m. 1144) descobreix que la mentalitat jurídica és un bon paradigma per a

evitar els conflictes entre àmbits de coneixement sense una necessària relació entre ells. En realitat, lògica, dret, teologia, o els discursos de la ment humana en general, no són altra cosa que conjunts de relacions entre conceptes. Però uns conjunts de relacions entre conceptes que sense ser «*res*», cosa, porten a la mort o a la vida: com les ordres del general en una ciutat assetjada, que porten a la mort a qui les transgredeix sense que, ben bé, transgredir-les sigui una “cosa”, a vegades àdhuc serà una simple omisió; i obeïdes salven la ciutat, sense ser tampoc un augment de projectils, homes o socors. Però, notem el detall, les lleis, les ordres del general, en el segle XII són activament pensades per l'home, ni rebudes ni imposades: són lleis de pagans que varen dominar activament el món i el varen ordenar. Almenys el seglexii ho veu així, oblidant rerefons epicals.

Després de les polèmiques dels Roscel·lins, Anselms de Canterbury, Guillems de Champeaux, i tants d'altres de qui no tenim les obres però són recordats per l'elegant Joan de Salisbury, Pere Abelard tanca la polèmica sobre els conceptes universals acceptant que no són coses reals, com semblaven ser les «idees» dels grecs. Cada universal és el nom de l'*estatus*—terme eminentment jurídic—que comparteixen unes coses que es caracteritzen per determinats trets que es repeteixen en cada una, com les persones comparteixen un *estatus* jurídic en tenir uns ben definits drets i deures semblants. Els universals agrupen extrínsecament, jurídicament, els singulars sota un únic nom per una causa de comuna imposició. Els universals no són coses, però són raonables i útils. D'alguna manera els universals responen a la realitat; esbrinar el com, correspondrà als segles posteriors. Però ja mai no es tornarà a atorgar realitat a allò que sols és una relació jurídica entre molts, ni en el cas de Tomàs d'Aquino.

I l'important és que ja no hi ha una «cadena de l'ésser» que davalla fins als singulars de la *Physis* múltiple i corpòria des de la Unitat primera i del *Nous*, establint vincles reals fisiològics entre l'Un i cada singular de la *Physis*, i fent veure el món com un únic i unitari gran vivent harmònic, desplegat des del *Nous*. Ara l'home caldrà que s'esmerci a escatir quines són les relacions entre conceptes i quins són els conceptes que defineixen allò que vol aconseguir. I aquest definir amb relacions i conceptes allò que l'ha de portar a un fi, el convertirà en legislador intel·ligent, que mana

sols allò que cal, i amb la precisió i abstracció que cal per a assolir econòmicament allò que desitja.

Caiguts els universals-idees, l'home medieval se sap autor actiu, per la seva intel·ligència, de les lleis de la naturalesa que li interessin, sense que es perdi en la totalitat, ni psicològicament o epistemològicament hagi d'esperar que la lògica de la biologia del cosmos li faci present dels seus secrets per a recollir-ne els fruits i incidir en el mercat dels homes. L'home del segle XII ja sap que és ell qui «diu no» a velles idees i defineix la pròpia estratègia nova, sense veure's esclavitzat per la globalitat que cal tenir i acceptar tota i a la vegada. El tardomedieval sap ja molt bé que, les seves regles operatives, seves són, i lleis del fragment de la natura que ell ha escollit lliurement amb vista a un objectiu concret. I les negarà, aquestes lleis, sense mai dir que siguin falses, en deixar d'interessar-li allò que el va motivar a cercar-les. Simplement es legislarà a ell mateix unes altres lleis de la natura com a regles operatives per a dominar-la intel·ligentment. La lògica primer, les matemàtiques després, seran la teranyina de relacions clares i homogènies que legislen la «realitat» jurídica de la Modernitat; el *zoón eudaimón* ha mort i han nascut els formalismes i les dades empíriques del saber científic, que Ockham (m. 1348) recollirà i Kant consagrarà definitivament.